

ter de rug – logeerde ik in Van Manens huis, omdat ik in Amsterdam de film aan het monteren was. Juister gezegd, Gérard Lemaitre die in de film een belangrijke rol speelde, had Paul en mij zijn zolderwoning aangeboden. Tijdens die dagen kwam ik herhaaldelijk Hans tegen, meestal op de trap en met boodschappentassen; maar ik had het druk en hij ook. Hij was toen veel bezig met fotografie. Op een dag vroeg hij of we voor een dubbelportret wilden poseren. Paul en ik reageerden positief, half geveleid en half onzeker. Hoe zou Van Manen onze prille verhouding zien? Betekende het vastleggen op foto van iets wat nog volop in beweging was, niet een ingreep van buitenaf, waarvan de effecten, alhoewel symbolisch, niet te voorzien waren. Zou een foto van onze liefde niet de verstarring ervan betekenen?

Achteraf weet ik niet of ik niet blij moet zijn dat de foto nooit werd gemaakt. Misschien had Van Manen ook zelf beseft dat hij zich aan een prikkelende maar moeilijke opdracht waagde. Het getuigt, geloof ik, van zijn menselijke tact dat hij die foto niet heeft gemaakt. Er zou te veel aan af te lezen zijn geweest.

*

Van Manen pratend is een waar genoeg om naar te luisteren. Zelfs in geschreven interviews komt dat over. Speels, uitdagend, koket, scherp, stout, maar altijd authentiek. Zoals er mensen zijn die altijd goed op een foto staan, zo is hij een van de weinigen die in een interview altijd goed overkomen. En er zijn er nogal wat met hem gemaakt! Ik denk dat het ietwat krampachtige beeld dat veel mensen van ‘een homoseksueel’ hebben, door Van Manen op losse schroeven wordt gezet, en dat ze hun sjabloonbeeld kunnen corrigeren: een homoseksueel blijkt soms ook gewoon een boeiend mens.

Ik zelf houd niet van het afnemen van interviews en heb het zelden gedaan. Voor Annie Declerck liet ik Van Manen over fotografie praten en het was de enige keer dat ik mij als interviewer goed heb gevoeld: overbodig. En dat gaf plezier.

*

Zo nu en dan hebben onze paden elkaar dus gekruist. Een enkele maal werd het een rendez-vous manqué waar ik achteraf spijt van heb. Dat was het geval toen Van Manen werd aangesteld als bijzonder hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Waarschijnlijk heeft Van Manen, die wist dat ik daar les gaf, gedacht dat ik daar iets mee te maken had. Ervan afgezien dat hij zich terecht geëerd voelde, vermoed ik dat hij nieuwsgierig was naar mijn manier van werken daar. Hij wist dat ik mijn films had gemaakt samen met de Nij-

meegse groep studenten en getrouwen. Maar toen hij in Nijmegen kwam doceren, was ik daar al weg. Ik werd niet bij de zaak betrokken, ook al omdat ik op dat ogenblik mijn ontslag reeds had ingediend en ik het docentschap had vervuld voor een baan als adjunct-directeur bij het Nederlands Filmmuseum. Toen hij in Nijmegen zijn colleges kwam geven, zat ik in Amsterdam en had ik het lesgeven opgegeven. Ik kon hem dus niet opvangen, of beter gezegd niet betrekken bij film- en dansprojecten, zoals die enkele jaren eerder wel hadden plaatsgevonden. Ik heb daar spijt van en vrees dat hij deze opdracht als een opgave heeft beschouwd. Jammer, want we hadden veel lol kunnen maken.

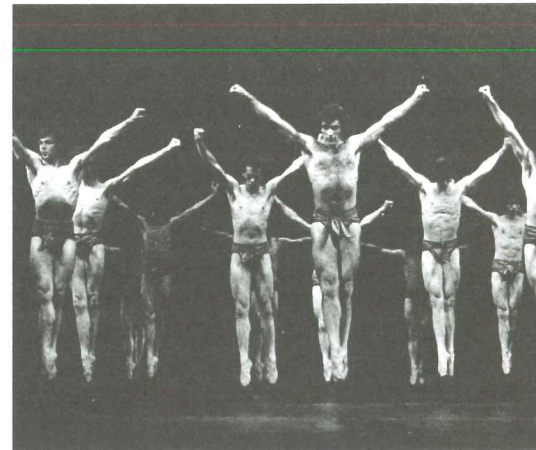
*

De man Van Manen is fascinerend; het werk behoort tot het mooiste wat er in de naoorlogse dans werd gemaakt. De biografie die Eva van Schaik aan beide wijdt, getuigt van veel respect voor de mens en van bewondering voor het werk. Er is serieus aan het boek gewerkt; dat staat vast. Het is een degelijk boek, ook al had er wat in mogen worden gesnoeid. (Al te vaak lees je dat ‘Hans wel eens heel erg driftig kan zijn...’ Door de vele getuigen die aan het woord worden gelaten zijn er nogal wat herhalingen.)

En toch... Het is alsof de schrijfster zich door de opdracht geremd voelde of geremd werd. Over dans schrijven, en dan vooral vanuit een reconstruerend historisch perspectief, is en blijft een hachelijke zaak. Wat de dansstukken zelf betreft hanteert Van Schaik twee strategieën. Ze laat recensenten aan het woord, meestal en bijna uitsluitend Nederlandse (ik kom daar nog op terug) en ze geeft zelf beschrijvingen. Haar eigen benadering van de dansstukken is meestal zakelijk objectief: ‘Na de introductie van de vier mannen is het woord aan de vier vrouwen...’ Die afstandelijkheid is weinig bevredigend. Ik weet het maar al te goed, bij beschrijvingen van dans verval je al snel in metaforische omschrijvingen. Eigenlijk zijn ze nauwelijks te vermijden, en ik geloof dat het uiteindelijk aankomt op de kwaliteit van de metaforische – literaire! – uitweidingen. Het is een groot risico, maar op z’n minst heb je als schrijver de kans daarmee iets te kunnen meedelen van wat er zich zowel op het toneel als in je waarneming en verbeelding afspeelt.

*

Het fundamentele knelpunt waar het in een kunstenaarsbiografie (de mens achter het werk) om draait, blijft het hele boek door knarsen. ‘Van Manen zelf,’ zo schrijft Van Schaik, ‘maakte mij bij herhaling en in niet mis te verstane taal duidelijk dat hij zich wel een product van

Le Sacre du Printemps - Het Nationale Ballet, choreografie Hans van Manen (Amsterdam, 1974) / Jorge Fatauros

zijn tijd acht, maar geen relatie tussen zijn leven en zijn werk wil laten leggen.’ En de schrijfster voegt er aan toe: ‘Het is evident dat dit een spanning tussen ons veroorzaakte, waarvan we ons allebei bewust waren en zijn.’ (Woord vooraf, p. 10). Ik begrijp Van Manen maar al te goed; hij ontkent niet dat er een relatie is, alleen wil hij die niet laten leggen. Dit mag een voor velen ongrijpbare paradox lijken. Ik denk dat die paradox niet verdwijnt maar markanter wordt wanneer je alles vanuit het standpunt van de homoseksualiteit bekijkt.

Misschien is het iets makkelijker aan te geven wanneer ik mezelf neem. Ik heb altijd, en dat is zoals de lezers van mijn boeken weten al vanaf heel jong, een verband gezien tussen homoseksualiteit en danskunst. Niet het oppervlakkige mietjesgedoe dat vroeger bijna uitsluitend met ballet werd geassocieerd (en waar Van Manen zich altijd sterk tegen heeft verzet; zijn ‘ascetische’, non-theatrale stijl is wat dat betreft als een soort statement te beschouwen). Het gaat om iets heel anders of, liever gezegd, veel fundamenteelers. De danskunst is namelijk de enige kunst waarin de homoseksueel zich zo naakt geconfronteerd ziet met het lichaam, met zijn eigen lichaamsbeeld en dat van anderen. Lichamen van mannen en lichamen van vrouwen. Immers, zonder danserslichamen geen dans. Dat gaat natuurlijk ook op voor de heteroseksueel. Dans verplicht de homoseksueel echter zich op de een of de andere manier uiten te zetten zowel met zijn – de – homoseksualiteit, als met de heteroseksualiteit! (De heteroseksueel is voornamelijk of uitsluitend met de heteroseksualiteit bezig!) En dit laatste is misschien niet het onbelangrijkste. Ook om langs deze weg opnieuw te achterhalen waar je als homoseksueel mee bezig bent. Het is een boeiende uitdaging die de homoseksuele kunstenaar natuurlijk kan